

Nieuwsflits 1 mei 2021

1) DODEN HERDENKING

- a. **Dinsdag 4 mei 2021**   **15.30 – 16.30 uur**   **Joodse begraafplaats**
- Individuele herdenking Joodse oorlogsslachtoffers
  - In plaats van bloemen wordt u verzocht een kiezelsteentje mee te nemen om dat te leggen op het uit 1950 daterende monument ter nagedachtenis aan de 29 leden van de Joodse Gemeente Tiel die slachtoffer werden van de Sjoa (Holocaust)

2) NL DOET

- a. **Vrijdag 28 mei 2021**   **10.00 – ca. 14.00 uur**   **Joodse begraafplaats**
- Harken van het pad
  - Wegruimen van ongewenst groen (onkruid en klimop) op, langs en in de afscheiding naast het pad naar het metaheerhuisje
  - Het verwijderen van onkruid op de begraafplaats
  - Het trimmen van het gras rond de matsevot (grafmonumenten)
  - Reinigen van matsevot
  - Afronding herinrichting expositie
  - Klaar maken voor het 'Weekend van de Begraafplaats'
- b. **Zaterdag 29 mei 2021**   **10.00 – ca. 14.00 uur**   **Ter Navolging**
- Harken en gras- en onkruidvrij maken van de paden
  - Het herstel van de markering van het graf AA 19 (Oud Burger Mannen en Vrouwen Huis)
  - Liften, herplaatsen en lijmen van zerken met Michiel en / of Joost van Luijn en Peter Rijksen
  - Workshop 'Beletteren' o.l.v. onze vrijwilliger Rick (10.30 – 11.30 uur)
  - Workshop 'Lakken van hekken' o.l.v. onze vrijwilliger Cees (11.30 – 12.30 uur)
  - Het trimmen van het gras rond grafmonumenten
  - Het onkruidvrij maken van de grafperken
  - Plaatsen van toelichtingen bij markante graven / graven van markante Tielenaren
  - Klaar maken voor het 'Weekend van de begraafplaats'

➔ **Aanmelden voor NL DOET kan via de website van het Oranjefonds:**

- www.nldoet.nl -> zoek een klus -> Tiel -> opknappen Ter Navolging en / of opknappen Joodse begraafplaats Tiel of via info@ternavolgingtiel.nl

3) WEEKEND VAN DE BEGRAAFPLAATS   THEMA: 'VOL LIEFDE'

- a. **Zondag 30 mei 2021**   **12.00 – 17.00 uur**   **beide begraafplaatsen**
- b. In verband met de Corona vinden er géén rondleidingen in groepsverband plaats!
- c. Op beide begraafplaatsen staan onze vrijwilligers echter doorlopend klaar rondleidingen te verzorgen aan groepjes van 2 personen (dan wel meer personen als deze op hetzelfde adres wonen). Desgewenst 'op maat' qua inhoud en duur!
- d. Ook is op beide begraafplaatsen 'Informatie op schrift' beschikbaar (mogelijk aangevuld door QR codes en izi.Travel)
- e. Verder is er het volgende te zien

- **Ter Navolging**

- De twee grote grafmonumenten die dan zullen zijn hersteld (Hoogendijk van Domselaar en Van Lidth de Jeude). Van dat herstelproces zullen foto's met nadere toelichting worden getoond
- Twee graftrommels
- Een expositie over de
  - Historie van de begraafplaats
  - Personen die er begraven liggen
  - Foto's van 'voor en na herstel' grafmonumenten
- **Joodse begraafplaats**
  - Een begraafplaats waarvan alle 'matsevot' (grafmonumenten) thans zijn hersteld!
  - Een expositie in het metaheerhuisje ('reinigingshuisje') over
    - De functie ervan en de gebruiken tijdens Joodse begrafenissen
  - Objecten die zijn gerelateerd aan de Joodse religie
  - Informatiepanelen (bij goed weer) tegen de (voorlopige) 'informatiewand' over
    - De historie van de Joden in Tiel vanaf 1459
    - De leden van de Joodse Gemeente Tiel die slachtoffer werden van de Sjoa (Holocaust)
    - Waar de eigendommen van de Joodse Gemeente Tiel heen verdwenen

4) ONDERHOUDSOCHTENDEN dinsdagmorgen & woensdagmorgen

- a. Iedere dinsdag- en woensdagochtend van 10 – ca. 12 uur komen vrijwilligers bij elkaar om op Ter Navolging reguliere onderhoudswerkzaamheden te verrichten. Altijd met een energieondersteuning in de vorm van 'aangeklede' koffie en thee. Uiteraard worden daarbij de geldende coronamaatregelen in acht genomen!
Op het reguliere programma staat
  - Het groenonderhoud
  - Het onderhoud van de paden
  - Het onderhoud van grafmonumenten
  - Het onderhoud van de hekken

→ NIEUWE VRIJWILLIGERS ZIJN MEER DAN WELKOM!

  - Wij zijn verder specifiek op zoek naar iemand met ervaring als schilder om letterlijk de handen uit de mouwen te steken voor het onderhoud van de talloze hekken die graven en grafkelders sieren

5) ONTWIKKELINGEN OP TER NAVOLGING EN DE JOODSE BEGRAAFPLAATS

a) Ter Navolging

- a. Ruimte voor nieuwe graven uitgeput
  - i. Recent werden de laatste beschikbare ruimten voor nieuwe graven uitgegeven. Dat betekent dat er (vooralsnog) geen ruimte meer beschikbaar is om aan aanvragen om een nieuw graf te voldoen. Vanuit de gemeente wordt, samen met de stichting, onderzocht welke opties er zijn om aan de (veel grotere) belangstelling (dan enkele jaren geleden voorzien) te kunnen voldoen.
- b. Genieten van de talrijke bloeiende bolgewassen
  - i. Het is deze weken genieten van de aanblik van vooral 'look' maar ook andere bloeiende bolgewassen!
- c. Verwaarloosde graven opgeknapt
  - i. De afgelopen weken zijn verschillende 'verweesde' graven hersteld en weer ooglijk gemaakt.
- d. De graftombe van Hoogendijk van Domselaar

- i. De afgelopen weken is het herstel van de uit 1938 daterende tombe afgerond. Deze tombe verrees toen in plaats van het grondgraf. Gehoopt werd toen duidelijkheid te verkrijgen over het aantal personen dat in de diepe kelder is bijgezet. Helaas: er bleek één (redelijk gave) kist in te staan maar of daar één of twee lichamen in zijn is en blijft ongewis! Het werk is uitgevoerd door de in het herstel van monumenten gespecialiseerde bedrijven 'Aanpak', 'Van Luijn Natuursteen' en 'De Steen'.
- e. Van Lidth de Jeude
  - i. Op de afronding van het grondige herstel van deze (grootste) grafkelder op Ter Navolging rust weinig zegen. Corona en andere tegenslagen, zoals slecht weer op de dagen waarop werkzaamheden voorgenomen waren, zorgden voor vertraging. De planning gaat uit van de afronding van de werkzaamheden voor eind mei 2021.
- f. Bordjes op de bomen
  - i. Sinds enkele weken zijn nu alle bomen op ter Navolging, en voor de entree, voorzien van een bordje waarop de naam (en in veel gevallen ook het jaar van planten) vermeld staan. De oudste bomen dateren van halfweg de 19^e eeuw en zijn bijna twee eeuwen oud? De meeste bomen verkeren nog in een redelijke tot zelfs goede staat!
- g. Mezenkastjes tegen processierups
  - i. Onlangs konden enkele mezenkastjes worden ontvangen van de AVRI. Daarmee wordt huisvesting geboden aan de vogels die zich inzetten voor de bestrijding van de Processierups. Enkele eiken op Ter Navolging bleken afgelopen jaren helaas aantrekkingskracht te hebben op deze harige beestjes!
- h. 'Nieuwe burenen'
  - i. De bouw van gestapelde bouw en een vijftal geschakelde woningen op het voormalige Septerterrein is vrijwel afgerond. Voor de bouwvak moeten alle woningen zijn opgeleverd en bewoond! De afgelopen jaren is in dat kader regelmatig constructief overleg geweest met de bouwers, dat om mogelijke overlast te voorkomen. Vooral als er op Ter Navolging sprake was van een begrafenissen.
  - ii. De nieuwe bewoners zullen in het kader van Burendag (zaterdag 25 september 2021) worden uitgenodigd kennis te maken met hun burenen c.q. de begraafplaats Ter Navolging, hen die daar begraven liggen én de vrijwilligers van de stichting!
- i. Naar een meer historische aanblik
  - i. In nauw en constructief overleg met de verantwoordelijke ambtenaar (Bart) is verder invulling gegeven aan het, waar nodig en mogelijk, reconstrueren van de oorspronkelijke aanblik van Ter Navolging. Tot aan het dempen van de sloot aan de Lingedijk in de jaren zeventig van de vorige eeuw was er sprake van een 'vleugel met grind'. In dat kader zijn de trottoirtegels al vervangen door grind en zullen op korte termijn de 'zijvleugels' eveneens van grind worden voorzien
  - ii. Toen Ter Navolging nog volop in bedrijf was als begraafplaats, met tientallen begrafenissen per jaar, zorgden de frequente bezoekers vaak voor een bloemrijke aanblik. Door de stichting wordt al enkele jaren gewerkt aan het 'bloemrijker maken' van de begraafplaats, een activiteit die ook de komende jaren zal worden voortgezet.
- j. Toegankelijkheid graven
  - i. Ter Navolging is een historische, uit 1786 daterende, begraafplaats. Dat met alle schoonheden maar ook met de nadelen van dien. Het gehele noordelijke deel ligt vol met graven waardoor slechts op een enkel (kort) vrij stuk een pad te realiseren is. dat betekent ook dat de midden in de grote vakken gelegen (ook de nieuwe) graven niet via een pad te bereiken zijn. Soms leidt dat tot modderige schoenen. Helaas, het is niet anders
  - ii. Aan de kant van de Lingedijk liggen, ongeveer op de oever van de daar vroeger gelegen sloot, zijn recent enkele nieuwe (en reeds uitgegeven) graven gesitueerd. Bij nat weer blijken deze nauwelijks zonder slippartijen bereikbaar. Dat heeft er toe geleid

dat wordt beoogd een kort pad te realiseren vanaf het hoofdpad naar de nieuw aangelegde graven.

k. Groen vervangen

- i. De klimaatveranderingen hebben ook hun weerslag op de 'groenontwikkelingen' op Ter Navolging. Bomen onttrekken vaak zo veel water van onder (en soms verder dan) de gehele boomspiegel dat in de omgeving aanwezige, veel water-behoevende heesters 'het loodje leggen'. In overleg met de stichting heeft de gemeente besloten een deel van de aanwezige beplanting aan de Stationsweg te vervangen door minder dorstige bloeiende heesters!
- ii. In samenhang daarmee zijn nog in goede staat verkerende heesters elders op Ter Navolging geplant. Ook hierin streeft de stichting 'duurzaamheid na'!

l. Depot

- i. Regelmatige bezoekers aan de begraafplaats weten dat het al sinds jaar en dag worstelen is met de opslag.
Nadat 'Aanpak Bouw & Riool' enkele jaren geleden in het kader van NL DOET zorgde voor een degelijke bestrating van de modderpoel achter het baarhuisje, verrees later een kleine opslagruimte voor materiaal. Daardoor kwam in het baarhuisje ruimte vrij voor de daar nu aanwezige expositie. Maar het is en blijft worstelen met de ruimte. In dat kader is het plan opgevat achter het baarhuisje een groter depot te doen verrijzen voor nu nog in het baarhuisje opgeslagen apparatuur en materiaal. Daarna kan de expositie in baarhuisje worden opgewaardeerd.

m. Boombank

- i. De gemeentelijke commissie heeft ingestemd met het plaatsen van een 'boombank' aan de rand van het zuidelijke deel. Op de begraafplaats bevinden zich verschillende andere banken die door de Rijksdienst als voorbeeld van 'passend' worden genoemd. Deze banken staan vooral bij recent in gebruik genomen graven.

n. Het grote grafveld van het Oud Burger Mannen & Vrouwen Huis (AA 19)

- i. Sinds 1786 wordt een aanzienlijke hoeveelheid vierkante meters in beslag genomen voor hen die vanuit 'Het Gasthuis' op ter Navolging werden begraven. Het gaat in totaal om meer dan honderd personen. Om dit graf beter te markeren zal rond het 'perceel', net zoals toentertijd gebruikelijk was, een bescheiden 'haagje' worden aangelegd. Met op de hoeken een viertal paaltjes van meer recente en één ouder paaltje met het beeldmerk van het gasthuis die al decennia op deze locatie staan: de moderne voorstelling van de Rijks- of Koningsappel. Het stelt symbolisch de wereld voor met aan de bovenkant het kruis van Christus en met op de onderste helft Azië, het noordelijke deel van Europa en Afrika. Als dat is gerealiseerd, beoogd wordt tijdens NL DOET, wordt de aanblik van dat deel van Ter Navolging, in samenhang met het vorig jaar gerealiseerde groendepot, aanzienlijk verbeterd.

b) Joodse Begraafplaats

a. Oorlogsmonument uit 1950

- i. 'Aanpak Bouw & Riool' heeft recent de vorstschade aan het uit 1950 daterende Oorlogsmonument hersteld. Dat in afwachting van een voorgenomen fundamentele hersteloperatie: de ruim zeventig jaar geleden gemaakte constructie van met cement omgeven bakstenen blijkt 'onthechttingsverschijnselen' te vertonen. Rob Herkströter ('Aanpak') en Michiel van Luijn (Van Luijn Natuursteen) beraden zich over een 'levensduur verlengende aanpak'

b. Toegangsdeuren tot het metaheerhuisje

- i. Recent bleken de grote toegangsdeuren tot het metaheerhuisje voor een deel 'vergaan'. Recent zij door 'Aanpak' weer zodanig hersteld dat de scharnieren weer

houvast hebben en de deuren weer goed open en vooral dicht kunnen! Dat in nauwe samenwerking met de betrokken ambtenaar Jan!

c. Herstel zijmuur metaheerhuisje

- i. Vorig jaar werd het oostelijke deel van een in ca. 1994 opnieuw opgerichte scheidingsmuur tussen de delen C en D van de begraafplaats in het kader van NL DOET geslecht. De Gemeentelijke Commissie gaf bij het verlenen van de toestemming als opdracht mee de oorspronkelijke plek van de muur zichtbaar te laten. Recent is de zijmuur van het metaheerhuisje ter plekke hersteld.

d. Beletteren

- i. Momenteel worden de daarvoor op de planning 2021 staande matsevot 'beletterd'. Daaronder de in december 2020 na grondig herstel teruggeplaatste matseve van slager Abraham Meijer uit Dodewaard.

e. Muur rond de begraafplaats

- i. Voor nog dit jaar staat het grondige herstel op het programma van de buitenkant van de muur die de begraafplaats omringt

6) UIT IN TIEL

- a. Dankzij Uitgeverij Emjee (uit Varik) zal in het magazine 'Uit in Tiel' aandacht worden besteed aan ons jaarprogramma

7) ARTIKELEN IN DE NIEUWE KRONIEK

- a. In het 1^e nummer van 2021 van De Nieuwe Kroniek (van de Vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken) is in enkele artikelen aandacht besteed aan de Joodse begraafplaats. Daarnaast wordt aan tal van andere, vaak aan de vergetelheid ontrukte, historische aspecten aandacht besteed.
- b. Het nummer is verkrijgbaar bij Boekhandel Arentsen en via www.oudheidkamer-tiel.nl

8) ACTUEEL

- a) Activiteiten gerelateerd aan de activiteiten van onze stichting en / of wellicht interessant voor U
  - a. Bibliotheek Rivierenland (meer informatie: www.bibliotheekrivierenland.nl -> agenda)
    - i. Maandag 3 mei:
    - ii. Digitale lezing door Emile Smit over 'Het westelijk Rivierengebied in de Tweede Wereldoorlog'
    - iii. Maandag 17 mei:
    - iv. Digitale lezing door Roxane van Iperen over de totstandkoming van haar boek 't Hooge Nest'
    - v. Maandag 31 mei:
    - vi. Digitale lezing door Pierre van der Schaaf over 'Stolpersteine, symbolen van de vernietiging van de Joodse gemeenschappen in Rivierenland'
  - b. Museum Tweestromenland in Beneden-Leeuwen (meer informatie: www.museumtweestromenland.nl)
    - i. Vanaf begin juni (?) tot eind 2021 de expositie 'Joden in het Land van Maas & Waal!?'
    - ii. Deze expositie is gerealiseerd met medewerking van vrijwilligers van onze stichting

- U de laatste ontwikkelingen betreffende onze stichting volgen via onze facebookpagina en op onze website!

- **Tenslotte:** uw ondersteuning (financieel en / of als vrijwilliger) is en blijft welkom!
- **Wij hopen u binnenkort** welkom te mogen heten tijdens een van onze activiteiten!